

מה היה שמו הקטלאני של הרמב"ן?

מסורות ופירושים על משמעות השם "סספורטס" וגלגוליו

מטילדה תג'ר

תחריט מאת פ' ואן גונסט (באדיבות המוזיאון היהודי אמסטרדם)

אחד מבני המשפחה הנודעים ביותר במהלך הדורות היה ר' יעקב ששפורטש, יליד אורן שבצפון אפריקה ואחד מן הלוחמים הבולטים ביותר נגד שבתי צבי. בנדודיו הגיע יעקב ששפורטש אפילו עד המבורג, וספרו "ציצת נובל צבי" ראה אור בדפוס בשלמותו רק בשנת תשי"ד, כמעט 300 שנה לאחר כתיבתו.

פירוש של שם הוא על פי רוב פשוט למדי. השם מתייחס למילה, למושג או לשם ומלווה לעתים בעיוות לשוני קל. במקרה זה ההסבר שלפיו השם מתייחס ל "שישה סדרי משנה" מסורבל למדי, בעיקר בגלל מקורו הטמון בספרדית ובעברית כאחד, ולעומתו ההסבר כי מקור השם הוא קטלאני, וקשור ליהודים שישבו בעיר גירונה, הוא פשוט והגיוני. הסבר זה אף תואם את הביוגרפיות הרבות של אישים שחיו בקטאלוניה, כפי שרשם אותם החוקר אברהם לרידו.

לעיון נוסף:

1. יעקב בן רפאל (יעב"ץ) אבן צור, גט מקושר וסדר חליצה, בתוך: ספר זכאים שלמים, ליוורנו 1837.
2. M. Eisenbeth, *Les Juifs d'Afrique du Nord: démographie et onomastique*, Algiers 1936 (French)
3. A. Laredo, *Les Noms des Juifs du Maroc*, Madrid 1978 (French)
4. J. Taieb, *Juifs du Maghreb; Noms de famille et société*, Paris 2004 (French)
5. J. Toledano, *Une histoire de familles; les noms de familles juifs d'Afrique du Nord*, Jerusalem 1999

כוונתם ל"שישה סדרי משנה"? ואם כן, האם בני משפחת ששפורטש הם צאצאים או תלמידים של האמוראים, או של תלמידי חכמים אחרים שלאחר הגעתם לספרד תרגמו לקטלאנית או לספרדית כינוי זה, שהפך לשם משפחתם? אין לכך הוכחה.

אפשרות אחרת היא לעקוב אחר מוצאו הקטלאני של השם, ולפירושו השם "שערים" במקורו הגאוגרפי. לדעת מומחים לשפה הקטלאנית מימי הביניים, למילה "פורטאס" היה רק מובן אחד – שערים – ולא כל מובן נלווה או מוסווה נוסף. ואולם, בהסתמך על תעודות קטלאניות מ-1391, מתברר שבין יהודי גירונה היו כאלה שנקראו *Porta*, *Da Porta*, *Sa Porta* (פורטה) – "שער", מאחר שבתיהם היו צמודים או קרובים מאוד לשער בחומה שתחמה את הרובע היהודי בעיר. חומה זאת נבנתה כמאה שנים קודם לכן, על פי הוראת המלך ובהסכמת היהודים המקומיים, במטרה להגן על יהודים, בעיקר בימים הקדושים לנצרות. בספרות הקטלאנית נקרא אותו השער בחומה *La Porta dels Jueus*, היינו "שער היהודים". ובכן, האם ששת השערים של השם סספורטס הם זכר לאותו השער? ואולי הכוונה היא לשערי השמים, שדרכם עוברות התפילות ומגיעות לכיסא הכבוד, כמסופר בתלמוד (ברכות, לב)? ואולי מהווה השם רמז לשערי ירושלים?

בין כך ובין כך, שמות המשפחה הללו הפכו במרוצת הימים ל-*Saporta* או *Sasportas*, ומצויים כיום בין יהודים ממוצא קטלאני. בין הנוצרים – שבעברם הרחוק ייתכן שהיו יהודים – הם הפכו ל-*Portal* או *Del Portal*, וכך למשל, אנחנו מגלים שבמשך יותר מ-300 שנה התגוררה בגירונה משפחה "נוצרית" בשם *Portal* בביתו המקורי של יצחק, בנו הצעיר ביותר של הרמב"ן (רבי משה בן נחמן). גם בתעודות קטלאניות מן התקופה מכונה הרמב"ן *Bonastrug da Porta*, שפירושו "השומר הטוב (הנאמן) של השער". וכך, ייתכן בהחלט שזה היה שם משפחתו שלו.

חותם הרמב"ן שנמצא ב-1972 סמוך לעכו, וטביעתו (מוזיאון ישראל)

השם *Saporta* או *Sasportas* נפוץ בתפוצה הספרדית באירופה ובצפון אפריקה, ומצוי גם בכתיבים אחרים: *Chicheportiche*, *Partouche*, *Sesportes*, *Sforta*, *Spartouche*, *Sportes*, *Sportiche*, *Zaporta*, *Zasporta*. בכתבי יד עבריים מספרד ומדרום צרפת, מן המאה ה-13 וה-14, איות השם הוא "ששפורטש", וכך איית אותו גם רבי יעקב בן ראובן אבן צור (1673-1753) מפאס, ברשימת שמות יהודי מרוקו שערך לצורכי גיטין וחליצה.

מרבית חוקרי השמות היהודיים במדינות אלה סבורים כי מקור השם הוא בשפה הספרדית ונגזר מן הביטוי *Seis Portas*, שפירושו "שישה שערים". החוקר אברהם לרידו הוסיף, מצדו, כי בקטלאנית פירוש השם הוא "השערים". לעומתם טען מוריס אייזנבט שזהו שם משולב עברי-ספרדי, המורכב מהמילה העברית "שיש" ומהמילה הספרדית "פורטס" – "שערים", כלומר "שערי שיש". זאת משום שבמקומות מסוימים באלג'יריה השם הוא שישפורטיש (*Chicheportiche*). ואולם מרבית החוקרים אינם מקבלים סברה זו.

ברור למדי שהשם "שישה שערים" הוא כינוי, והשאלה היא מהו הרמז החבוי מאחורי אותם שישה שערים. יוסף טולידאנו, למשל, מספר כי הרב יוסף משאש – לשעבר רבה הספרדי הראשי של ירושלים – טען שלפי מסורת משפחתית של משפחת ששפורטש, משמעות השם "שישה שערים" היא סימן לעושר.

שם נוסף הכולל את המספר שש הוא "בר ששת", ו"רב ששת" הוא שמו של אחד האמוראים. מה משמעות שם זה? החוקר ז'ק טייב כותב ש"בר ששת" מתייחס לששת ימי בריאת העולם או לשישה סדרי משנה. טולידאנו, בדומה לו, קבע כי ייתכן שהכוונה היא לכינוי של איש הבקי במיוחד בששת סדרי משנה, היינו – "למדן". אם כן, האם ייתכן כי "שישה שערים" אף הם

מטילדה תג'ר היא בעלת תואר שני במדעי הספרנות, חברה בחברה הגנאולוגית הישראלית ופרסמה מאמרים רבים העוסקים בגנאולוגיה בישראל ובחו"ל, בכללם ב"עת'מול".